

NASREDDİN HOCA'DAN TEMEL'E TÜRK FIKRALARINDA MİZAH UNSURU OLARAK MÜLEMMA*

Salahaddin BEKKİ**

Geliş Tarihi: Şubat, 2018

Kabul Tarihi: Haziran, 2018

Öz

Türk fıkralarının bazılarında yabancı dillerden -Arapça, Farsça, İngilizce, vs.- alınan birtakım cümle, kelime grubu, kelime ve eklere rastlanılmaktadır. Bunların, Nasreddin Hoca fıkralarının kayda geçirildiği günden günümüze kadar mizah yaratmada başvurulan unsurlardan olduğu görülmektedir. Türkçe dışında başka dillerin fıkralarda yer alması ve komiği oluşturmada kullanılması günümüzde de karşılaşılan bir durumdur. Estetik değer taşıyan bir edebi üründe o ürünün üretildiği ana dilin dışında başka dillerden alınan ibarelerin kullanılması Arapça kökenli olan ve “alaca renkli”, “renk renk” anlamlarına gelen “mûlemma” kelimesiyle karşılanmaktadır.

Türk edebiyatı ve kültürü söz konusu olduğunda mûlemmaların yalnızca divan şairleri tarafından ortaya konmadığı âşık edebiyatı ve anonim edebiyatın birçok türü ile günlük konuşmalarda hatta çağdaş müzik ürünlerinde de mûlemma yapıları yer verildiği görülmektedir.

Arapça, Farsça ve daha başka dillere (İngilizce, Fransızca, Almanca vs.) ait malzemenin başta Nasreddin Hoca fıkraları olmak üzere çok sayıdaki fıkrada mizah unsuru olarak kullanıldığı birçok araştırmacının dikkatinden kaçmamıştır. Bu araştırmacılardan Ali Duymaz, Nasreddin Hoca fıkralarında karşımıza çıkan bu durumu, “gerçeküstücülük” olarak ele almış ve gerçeküstücülüğün Nasreddin Hoca fıkralarında mizah yaratma unsuru olarak kullanıldığına örnek göstermiştir. İlhan Başgöz, fıkralarda geçen Arapça ve Farsça ibareleri, yüksek sınıf edebiyatının eleştirisi olarak ele almıştır. Esmâ Şimşek ise Nasreddin Hoca adına bağlı mûlemma fıkraları onun şair kimliğinin ürünü olarak değerlendirmiştir.

Bu çalışmada Nasreddin Hoca başta olmak üzere Temel ve diğer fıkracı tiplerine bağlı olarak anlatılan fıkralarda, mizah yaratma unsuru olarak mûlemmaların kullanımı ele alınmıştır.

Anahtar Sözcükler: Nasreddin Hoca, Temel, fıkracı, fıkracı tipi, mûlemma, mizah.

MULEMMA AS AN ELEMENT OF HUMOR IN TURKISH JOKES FROM NASREDDIN HODJA TO TEMEL

Abstract

Various sentences, word groups, words and word attachments taken from other languages -Arabic, Persian, English, etc.- are observed in some Turkish jokes. It is realized that these elements are used to create humor since the the

* Bu çalışma, 30 Eylül-2 Ekim 2016 tarihleri arasında Anadolu Üniversitesi Türk Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi tarafından gerçekleştirilen Uluslararası Nasreddin Hoca Sempozyumunda aynı başlıkla sunulan bildirinin gözden geçirilerek geliştirilmiş halidir.

** Prof. Dr.; Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, sbekki@gmail.com.

initiation of recording Nasreddin Hodja jokes to today. The languages that take place in jokes other than Turkish and the use of them in creating humor is a fact encountered today as well. The use of phrases from other languages than the main language of the literary product that carries an aesthetic value, is expressed by the word “mulemma” with Arabic origin, which means “medley of colors” “multicolored”.

Regarding Turkish literature and culture, it is observed that the use of mulemma was not limited with Divan poets; it takes place in minstrelsy and in many type of anonymous literature as well as in daily conversations and even in contemporary music products.

Many researchers noticed that materials belonging to Arabic, Persian, and other languages (English, French, German, etc.) are used as a humor element in numerous jokes, including Nasreddin Hodja jokes in the first place. Among these researchers, Ali Duymaz considered this fact that we encounter with Nasreddin Hodja jokes as “surrealism”, and cited it as an example showing that surrealism is used as an element of humor creation in Nasreddin Hodja jokes. İlhan Başgöz considered the Arabic and Persian expression that takes place in the jokes as a criticism of high-class literature. Esma Şimşek interpreted mulemma jokes referred to Nasreddin Hodja as a product of his poet identity.

This study addresses the use of mulemma as an element of humor creation, including Nasreddin Hodja jokes in the first place as well as Temel and other types of joke.

Keywords: Nasreddin Hodja, Temel, joke, type of joke, mulemma, humor.

1. Giriş

Çeşitli dil oyunları ile olağan dil kullanımının dışına çıkma ve var olan dilin dil bilgisi kurallarının altüst edilmesi, fıkralarda dil yoluyla oluşturulan komik unsurlardır. Türk fıkralarının bazılarında yabancı dillerden -Arapça, Farsça, İngilizce vs.- alınan birtakım cümle, kelime grubu, kelime ve eklere rastlanılmaktadır. Bunların, Nasreddin Hoca fıkralarının kayda geçirildiği günden günümüze kadar mizah yaratmada başvurulan unsurlardan olduğu görülmektedir.

Estetik değer taşıyan bir edebi üründe o ürünün üretildiği ana dilin dışında başka dillerden alınan ibarelerin kullanılması Arapça kökenli olan ve “alaca renkli”, “renk renk” anlamlarına gelen “mulemma” kelimesiyle karşılanmaktadır.

Mulemma, bugüne kadar sadece Divan şairleri tarafından kullanılan bir tarz olarak algılanmış, ansiklopedi ve sözlüklerde “Fars ve Türk edebiyatlarında Türkçe, Arapça ve Farsça söylenmiş beyit ve mısraların oluşturduğu şiirler”i karşılamak için kullanılan bir terim olarak açıklanmıştır (Kurtuluş ve Pala, 2006: 539).

Türk edebiyatı ve kültürü söz konusu olduğunda mulemmaların yalnızca divan şairleri tarafından ortaya konmadığı âşık edebiyatı ürünleri başta olmak üzere tekke ve anonim Türk

edebiyatlarının birçok türü (türkü, mani, bilmece, atasözü, fıkra, ilahi vs.) ile günlük konuşmalarda hatta çağdaş müzik ürünlerinde de mülemma yapıları yer verildiği görülmektedir (Bekki, 2012: 485-500).

80’li yıllara damgasını vuran, Ümit Besen’in “I love you”, Ferdi Tayfur’un “Şişi şiki baba”, Mahmut Tuncer’in “I’m sorry güzelim size noli” adlı şarkıları mülemma yapılardan sadece birkaçıdır. 2016 Eurovision Şarkı Yarışması’nın 534 puanlı birincisi Jamala’nın (Cemile) seslendirdiği “1944” adlı parça da İngilizce-Türkçe mülemma bir şarkıdır.¹

2. Mülemma Fıkralar

Arapça ve Farsçaya ait dil malzemelerinin Nasreddin Hoca fıkralarında mizah unsuru olarak kullanıldığı bazı araştırmacıların dikkatinden kaçmamıştır.

Ali Duymaz (2009: 253-270), aşağıya iktibas ettiğimiz üç fıkroda ana dilin kurallarının çiğnenmesinden doğan mizahı, gerçeküstücülüğün bir yansıması olarak ele almıştır. Birinci fıkra, Arapça kelimelere Türkçe; Türkçe kelimelere de Arapça ekler getirmek suretiyle oluşturulmuştur. İkinci ve üçüncü fıkroda ise Farsça sözcük ve eklerle komiğin oluşturulması söz konusudur.

1- Hikâyet: Efendi bir gün Arabistan’a varub, ulema-i Arab buna ziyafet idüp ortaya mesele bıraktılar. Hoca bunların suallerine cevap verdikde Hoca eydür: “Benim de sizlere birkaç sualim vardır. Eğer cevap verürseniz bilürsüz.” demiş:

Hikâyet:

Ve fi’l es semai yıldızat güneş toğdı bataruha

Ve fi’l bahr-i balıkat adem görse kaçaruha

Ve fi’l hayal-i şecerat balta görse keseruha

Ve fi’l lahm-ı nan adem eğer yerse doyaruha, dedikde bunlar birbirlerine bakub hayran oldılar, demiş (Duman, 2008: 183).

2- Bir gün Hoca’ya birkaç efendiler gelüb, ‘Sen okuyup yazarsın ama Fârisî bilmezsin’ dirler. Hoca, ‘Nice Bilmem?’ dir. ‘Eğer bilürsen bir beyt söyle’ dirler. Hoca bu beyti okur:

‘Reftembecayi serviler gördüm tokuz hur amedend

Bir kaçını yağırladım bir kaç tarla mireved’

dedikte mollalar, ‘eyvah’ deyüp kalkıp gittiler (Türkmen: 1999: 55).

¹ Şarkının sözlerine şu bağlantıdan ulaşılabilir: <http://lyricstranslate.com/tr/1944-1944.html-65> [ET: 19 Eylül 2016].

3- Hoca'ya 'Zararsız hocasın, ammâ Fârisî bilmediğin için va'zın neş'eli ve zarîf olmuyor.' demişler. Hoca, 'Neden anladınız Fârisî bilmediğimi?' deyip, 'Bilirsen bize bir beyit oku bakalım' demeleriyle şu beyti inşâd etmiş:

'Mor menekşe boynun eğmiş uyurest

Kâfir soğan kat kat urba giyerest'

'Hoca Efendi, bunun neresi Fârisî?' dediklerinde, 'Nihayetindeki 'est'leri görmüyor musun?' demiş (Arslan ve Paçacıoğlu, 1996: 87-88).

İlhan Başgöz (2005: 58),

“Reftembecâ-yı serviler [Servilere doğru gittim]

Gördüm dokuz kurdamedend [Dokuz kurdun geldiğini gördüm]

Bir kaçını yatırladım [Birkaçını öldürdüm]

Bir kaç tarla müruned” [Birkaçı tarlaya kaçtı] (İzbudak, 2013: 34; Başgöz, 2005: 59) bu fıkra ile yukarıda üçüncü sırada “est” eki geçen fıkrayı, “yüksek sınıf edebiyatı”nın eleştirisi olarak değerlendirmiştir.

Esmâ Şimşek (2005: 32-40), yukarıda andığımız fıkraları, yapılarındaki nazım unsurlarını dikkate alarak onları Nasreddin Hoca'nın şairliğinin bir ürünü olarak düşünmüş ve Hoca'nın bu tür fıkralarla “daha çok saray ve medrese çevresinde görülen Arap-Acem kültürü hayranlığı ve bu etki altında söylenmiş şiirleri” tenkit ettiği görüşünü dillendirmiştir.

Çağdaş araştırmacılar tarafından çok farklı değerlendirilen bu fıkraların tarihi süreç içerisinde tasavvufî olarak yorumlandığını da görmekteyiz. Söz konusu ettiğimiz Hoca'nın Farsça bilmediğini söyleyenlere verdiği cevabı, Seyyit Burhaneddin Çelebi şöyle yorumlamıştır:

“Yalnız ulûm-ı Arabiyede kalmayıp fûnûn-ı sâireyi, ale'l-husus Fârisî kitaplarını çokca mütalâa idün, zira ulûm-ı Fârisîde tasavvuf çoktur. Ve tasavvufîdir. Suri, menafî-i kesire ile fâide-mend olursunuz dimeği ima ve işaret buyururlar” (Türkmen 1999: 55).²

Zamanları ve devirleri aşarak günümüze ulaşan ve her daim kendini yenileyen yenden üretilen Nasreddin Hoca fıkralarında, karşımıza çıkan yabancı diller de değişime uğramış ve güncellenmiştir. Nasreddin Hoca fıkralarına yer veren ilk yazılı kaynaklarda Türkçenin dışında Arapça ve Farsça bulunurken günümüzde hem Hoca'ya hem de Temel tipine bağlı olarak anlatılan fıkralarda İngilizce ve Almanca başta olmak üzere birçok Batı dili dâhil edilmiştir. Böylelikle, Nasreddin Hoca tipine bağlı fıkraların tekrar üretilmesinde ve yeni tiplere bağlı olarak yaşatılmasında mizahı oluşturan unsurlardan biri olan mülemma tarzı, yeni ve farklı

²Aynı fıkranın farklı yorumları için bk. Pehlivan (2011). s. 117-130.

dillerle güncellenmiş olur. Bugünün insanı Arapçaya ne kadar uzaksa İngilizceye o kadar yakındır. Örnek fıkrâ metinleriyle bu durumu açıklamaya çalışalım:

“Nasreddin Hoca namaz kılariken evine bir hırsız girer ve Hoca'nın cüzdanını çalmaya teşebbüs eder. Hoca, namazı bozmadan hırsıza şöyle seslenir:

Güleüzübirabbilfelak arkamdaki salak, hemen cüzdanı bırak, otur da namaz kılak.”

Nasreddin Hoca'nın Sivaslı imam torunu fıkrâyı güncelleyerek namaz esnasında cep telefonunun zili çalan cemaati, “Güleüzübirabbinnas Müslüman ‘yes’e bas” şeklinde uyararak dedesine layık bir torun olduğunu göstermektedir (KK: Doğan Kaya).

Görüldüğü üzere namaz esnasında yapılan hırsızlık ve telefonun zilinın çalması imam ve ona tabi olan cemaati tedirgin etmekte ve insanları germektedir. Hem Nasreddin Hoca hem de Sivaslı imam, okudukları ayetlerle kafiyeli zekice sözler bularak ortaya çıkan gerginliği yumuşatmış ve fıkrâyı dinleyenlerde bir rahatlama sağlamışlardır.

Üniversite öğrencileri tarafından üretilen aşağıdaki fıkrada Nasreddin Hoca, öğrencilere İngilizce cevap veren bir bilge olarak sunulmaktadır:

Bir grup üniversite öğrencisi Türkçenin kullanımı konusunda kendi aralarında tartışır. Öğrencilerden bir kısmı Türkçenin içinde batı dillerindeki bazı kelimelerin Türkçede kullanılabileceğini savunurken bir kısmı da bu kelimelerin Türkçeyi bozduğunu, bunların kullanılmaması gerektiğini savunurlar. Bir karara varamayan öğrenciler Nasreddin Hoca'ya danışmanın uygun olacağını düşünüp Hoca'ya giderler:

- Hocam, Türkçede ‘evet’ yerine ‘O.K.’ demek uygun mudur?

Nasreddin Hoca

- Herald yani!

Diye cevap verir (Ekici, 2000: 2-8).

“Haberci”, “müjdecî” anlamına gelen İngilizce “herald” kelimesi, Nasreddin Hoca tarafından “herhâlde yani” anlamında söylenmiş gibi telaffuz edilerek komiğin oluşması sağlanmış ve metin fıkraya dönüşmüştür. Yani eskiyi temsil eden Hoca, modern argoda yaygın olan bir terimi kullanarak gençlerin beklemedikleri bir cevapla [eski-yeni uyumsuzluğu kullanarak] gülmeyi sağlamıştır.

Dilaver Düzgün'ün kaydettiği fıkrada da aynı mizahi unsur kullanılmıştır:

“Nasreddin Hoca'ya sormuşlar: İngilizce konuşmak günah mıdır?

Hoca cevap vermiş: Yes” (Düzgün 2004: 121-126).

Günümüz sanal ortamında çok yaygın olan fıkrâlardan birinde Temel, ünlü Western yıldızı John Wayne ve sevimli haydut Robin Hood ile aynı fıkrada sahneye çıkar:

Adamın biri bir kafede oturan birini kaldırıp duvara dayayıp başına bir elma koymuş ve belli bir mesafeden elmaya ateş ederek onu vurmuş. Sonra da kafedekilere dönüp 'I am John Wayne' deyip oradan çıkıp gitmiş. Ertesi gün başka bir kişi gelip aynı adamı duvara yaslayıp başına elma koymuş ve yine belli bir mesafeden ateş ederek elmayı parçalamış. Sonra da 'I am Robin Hood' diyerek kafeden çıkmış. Ertesi gün aynı kafeye bizim Temel gelmiş. Aynı adamın başına elma koyarak adamı duvara yaslamış ve belli bir mesafeden elmaya ateş etmiş ama adamı alnından vurmuş. Kafedekilere dönerek 'I am sorry' deyip oradan ayrılmış (<http://ufoss.com/karisik-fikralar>) [ET: 06.08.2016].

Temel tipinin sabit kaldığı, teması aynı olan başka bir fıkra, John Wayne'nin yerini Pekos Bill, Robin Hood'un yerini ise Red Kit almıştır (<http://www.turkstudent.net/content/article/1080/pekosbill-red-kit-ve-temel.html>) [ET: 06.08.2016]

Bilindiği üzere John Wayne (1907-1979) kovboy filmleri ile ünlenmiş bir aktör; Red Kit ile Pekos Bill, "vahşi batının" efsane çizgi roman kahramanları; Robin Hood ise "zenginlerin malını çalıp fakirlere dağıtmakla" meşhur olmuş bir İngiliz haydut-kahramandır. Batılı kahramanların ortak özellikleri hepsinin de çok iyi silah kullanmalarıdır. Hatta Red Kit, "gölgesinden bile hızlı silah çeken" biri olarak tanınır. John Wayne, Robin Hood, Red Kit ve Pekos Bill'in şahıslarında oluşan başarı algısı (attığını vurma) Temel'in şahsında başarısızlıkla birlikte "sorry"e dönüşerek bir uyumsuzluk ortaya çıkmaktadır. Bu da dinleyicinin gülmesini sağlar.

Temel'in yer aldığı başka bir fıkra:

Bir yük gemisinde tayfa olarak çalışan Temel, ilk kez yurt dışına çıkar. Gemi Liverpool limanına yanaşırken Temel de iskeledeki İngiliz işçiye "tut halatı" diye seslenir. Söylenenlerden bir şey anlamayan İngiliz işçi, "What?" diye cevap verir. Temel, daha yüksek sesle 'halatı tut, halatı tut' diye bir daha seslenir. İngiliz işçi tekrar 'What?' diye cevap verir. Temel ortaokulda öğrendiği İngilizceyle sinirli bir şekilde, 'Do you speak English?' diye bağırır. İngiliz işçi sevinerek 'yes, yes' diye cevap verir. Bunun üzerine Temel, 'Eee be mübarek adam o zaman tut halatı' der. (<http://www.sadonunyeri.com/index>) [ET: 07.09.2016].

"Do you speak English?" İngilizce biliyor musun? Soruna alınan "yes (evet)" cevabıyla oluşturulan beklenti, Temel'in "Eee be mübarek adam o zaman tut halatı" çıkışı ile boşa çıkarılır. Burada Temel'in İngilizce konuşmaya devam etmesi beklenirken o Türkçe konuşarak mizahı oluşturmuş ve gülme gerçekleşmiştir.

Temel'in trafik polisi olarak yer aldığı bir fıkra:

Polis Temel, küçük çocuğuna dört yolda trafik polisinin trafiği nasıl idare ettiğini öğretiyor. Bir süre sonra geniş siyah bir mercedes yanlarında durur ve içerideki kişi camı aşağıya doğru indirdikten sonra Polis Temel'e:

- Do you speak English?

Temel anlamadığını göstermek için kafasını "hayır" diye sallar.

- Sprechen Sie Deutsch? diye devam eder mercedesin sürücüsü.

Temel yine aynı şekilde karşılık verir “hayır” diye sallar kafasını.

- Lei parla' l'italiano?

- Hablausted Espanol?

- Vygovoritepo Ruskii?

- Anatawanihongowo Hanasemasuka?

- Parla vos Interlingua?

- Milate Ellinika?

- Beszel Magyarul?

- Govorishli Balgarski?

Temel yine aynı şekilde umutsuzca kafasını sallar. Mercedes bir hışımla uzaklaşır gider. Tam o sırada Temel'in çocuğu:

- Baba, mercedesin şoförü kaç dil biliyordu gördün mü?

Temel de çocuğuna nasihat vererek:

- Aptal olma çocuğum! Gördüğün gibi bildiği dillerin hiç biri işe yaramadı!”

(http://www.fikra.gen.tr/yazdir2.php?islem=fikra&fikra_no=18393) [ET: 19 Eylül 2016]

Trafik polisliği yapan Temel'e Mercedes marka otomobile binen biri yanaşarak önce İngilizce sonra da Almanca bilip bilmediğini sorar ve Temel'den hayır cevabını alır. Daha sonra sırasıyla İtalyanca, İspanyolca, Rusça, Japonca, İrlandaca, Yunanca, Macarca ve Bulgarca aynı soruyu tekrar eder. Temel'den cevap almayınca da oradan uzaklaşır. On dilde sorduğu soruya cevap alamayan Mercedes sahibi oradan uzaklaşırken Temel'in oğluna dönüp çok sayıda yabancı dil bilmenin bir işe yaramadığını söylemesi ters mantıkla izah edilebilecek bir husustur.

3. Sonuç

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere mülemma fıkralarda ana dil Türkçenin yanında ilk dönemlerde Arapça ve Farsça günümüze doğru gelindikçe de İngilizce ve diğer Batı dillerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu durum, Türklerin batıya yönelişinin fıkralar özelinde tekrar tespitidir.

Nasreddin Hoca'dan (13 yy.) Temel'e ondan günümüz güldürü ustası Cem Yılmaz'a³ kadar her dönemde mülemma yapıların, mizah yaratmada başvurulan unsurlar olarak güncelliğini koruduğu ayrı bir tespit olarak sunulabilir.

Mülemma fıkralardaki mizahın -mizahı oluşturan yabancı dil unsuru/unsurlarının- algılanabilmesi ve fıkraların daha iyi anlaşılabilmesi için asgari düzeyde de olsa ilgili dil/diller

³ Örnek kullanımlar için bk. <https://www.youtube.com/watch?v=pifcw8QR2c;>
<https://www.youtube.com/watch?v=BneGIrrexVo>

hakkında bilgi sahibi olmak gerekir. Bu durum bize, bu tür fıkraların nispeten daha eğitimli kesimler arasında üretilip tüketildiği bilgisini sunmaktadır.

Mülemma fıkralarla ilgili bir diğer husus da fıkralarda öteki olarak görülen dil ve o dili kullanan halk/topluluğa karşı geliştirilen üstünlük algısı/duygusudur. Bu bir bakıma, son fıkrada olduğu gibi biz Türklerin yabancı dilleri öğrenme ve kullanmadaki sıkıntılarımızı da yansıtmaktadır.

Kaynaklar

- ARSLAN, M. ve PAÇACIOĞLU, B. (1996). *Letâ'if-i Hoca Nasreddin*. Sivas: Dilek Ofset Matbaacılık.
- BAŞGÖZ, İ. (2005). *Geçmişten Günümüze Nasreddin Hoca*. İstanbul: Pan.
- BEKKİ, S. (2012). Âşık Tarzı Şiir Geleneğinde Mülemma. *I. Uluslararası Âşık Sümmani ve Âşıklık Geleneği Sempozyumu Bildirileri*. (haz. Abdülkadir Erkal). Ankara: Birleşik, 485-500.
- DUMAN, M. (2008). *Nasreddin Hoca ve 1555 Fıkrası*. İstanbul: Heyamola.
- DUYMAZ, A. (2009). Nasreddin Hoca Fıkralarında Mizah Unsuru Olarak Gerçeküstücülük. *21. Yüzyılı Nasreddin Hoca ile Anlamak Uluslararası Sempozyum (Akşehir, 8-9 Mayıs 2008) Bildiriler*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 253-270.
- DÜZGÜN, D. (2004). Nasrettin Hoca Araştırmalarında Karşılaşılan Problemler ve Bir Değerlendirme. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 25, 121-126.
- EKİCİ, M. (2000). Halk, Halk Bilimi ve Halk Bilgisi Üzerine Bir Deneme. *Millî Folklor*, 45, 2-8.
- KURTULUŞ, R. ve PALA, İ. (2006). Mülemma. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 31, 539.
- PEHLİVAN, G. (2011). Mizaha Vahdet-i Vücûd Penceresinden Bakmak: Salâhî'nin Şerh-i Nutk-ı Nasreddin Efendi Adlı Risalesi. *Millî Folklor*, 92, 117-130.
- ŞİMŞEK, E. (2005). Nasreddin Hoca'nın Şairliğini Konu Alan Fıkralar Üzerine Bir İnceleme. *I. Uluslararası Akşehir Nasreddin Hoca Sempozyumu (Bilgi Şöleni, Akşehir, 6-7 Temmuz 2005) Bildirileri*. Ankara: Akşehir Belediyesi, 32-40.
- TÜRKMEN, F. (1999). *Nasreddin Hoca Latifelerinin Şerhi (Burhaniye Tercümesi) Transkripsiyon, İnceleme, Metin*. (2. baskı), İzmir: Akademi.